

Δημοτικά τραγούδια

1.1. Εισαγωγικά

Τα δημοτικά τραγούδια είναι δημιούργημα των κλειστών αγροτικών κοινωνιών και εκφράζουν τα βιώματα, τις ιδέες και τα συναισθήματα του λαού. Η αρχή τους δεν μπορεί να εντοπιστεί με βεβαιότητα, αλλά ήδη τον 9ο και το 10ο αιώνα ήταν σε εξέλιξη τα ακριτικά τραγούδια. Υπάρχουν πολλές ενδείξεις ότι κάποιες κατηγορίες δημοτικών τραγουδιών, όπως του γάμου, τα παιδικά, τα μοιρολόγια, οι παραλογές κ.ά., προέρχονται από την αρχαιότητα. Επίσης, στοιχεία της μορφής των δημοτικών τραγουδιών και του τρόπου σύνθεσής τους αποκαλύπτουν ομοιότητες με τα ομηρικά έπη και δείχνουν προέλευση από λαϊκές συνθέσεις πανάρχαιων εποχών. Τα δημοτικά τραγούδια εκφράζουν **συλλογικά** βιώματα, γι' αυτό ο υποκειμενικός παράγοντας υποχωρεί και ο δημιουργός παραμένει ανώνυμος. Τα δημοτικά τραγούδια συνδυάζουν ποίηση, μουσική και χορό. Όταν ένα τραγούδι ξεπερνούσε τα όρια της κοινότητας και τραγουδιόταν και σε άλλες περιοχές, τότε μπορούσαν να προκύψουν **παραλλαγές**, δηλαδή τραγούδια με μικρές διαφοροποιήσεις από το πρωτότυπο.

Τα δημοτικά τραγούδια έχουν μεγάλη ποικιλία θεμάτων. Ανάλογα με τα θέματά τους χωρίζονται σε τρεις βασικές κατηγορίες: **α)** σε αυτά που αναφέρονται σε διάφορες **εκδηλώσεις της ζωής** (ερωτικά, νυφιάτικα, νανουρίσματα, παιδικά, της ξενιτιάς, μοιρολόγια, εργατικά κ.ά.), **β)** στα **ιστορικά**, στα οποία ανήκουν όσα αναφέρονται σε ιστορικά γεγονότα ή σε συγκεκριμένη ιστορική περίοδο, όπως τα ακριτικά και τα κλέφτικα, και **γ)** στις **παραλογές**, που είναι αφηγηματικά τραγούδια με θέμα δραματικές περιπέτειες της ζωής, αληθινές ή φανταστικές.

1.2. Χαρακτηριστικά των δημοτικών τραγουδιών

– Τα περισσότερα δημοτικά τραγούδια είναι **λυρικά**, γιατί εκφράζουν συναισθήματα. Τα ακριτικά και οι παραλογές είναι επικόλυρικά, γιατί περιλαμβάνουν και αφηγηματικά μέρη, με περιπέτειες και ηρωικά κατορθώματα.

– Ο **μύθος** τους είναι τυπικός και παρουσιάζεται με ελλειπτικότητα και οικονομία.

– Οι **ήρωες** διαγράφονται σχηματικά, με προβολή του κύριου χαρακτηριστικού τους. Δεν ξεχωρίζουν ως ιδιαίτεροι χαρακτήρες, αλλά είναι μάλλον αντιπροσωπευτικοί τύποι που εκφράζουν το ιδανικό της ομάδας.

– Εμπνέονται τα **θέματά** τους από τη φύση και την κοινωνική ζωή.

– Ο **τόπος** είναι συμβατικός, ακόμα και αν προσδιορίζεται. Το ίδιο και ο **χρόνος**, που ακολουθεί απλώς την περιοδικότητα των φυσικών φαινομένων.

– Εκφράζουν στενή **σχέση** του ανθρώπου με τη φύση, κάτι που φαίνεται ιδιαίτερα από τη συχνή χρήση της προσωποποίησης.

1.3. Τεχνική

– Ο πιο συνηθισμένος **στίχος** των δημοτικών τραγουδιών είναι ο ιαμβικός δεκαπεντασύλλαβος, χωρίς ομοιοκαταληξία και με τομή μετά την όγδοη συλλαβή (υύ, υύ, υύ, υύ / υύ, υύ, υύ, υ), η οποία τον χωρίζει σε δύο **ημιστίχια**. Η μεγάλη έκταση του στίχου επιτρέπει την ολοκλήρωση του νόηματος μέσα στα όριά του. Υπάρχει έτσι αντιστοιχία νόηματος και μετρικής μορφής, που αποτελεί βασικό χαρακτηριστικό των δημοτικών τραγουδιών (νόμος της **ισομετρίας**). Το κύριο νόημα πέφτει κατά κανόνα στο πρώτο ημιστίχιο, ενώ το δεύτερο επαναλαμβάνει, προεκτείνει ή έρχεται σε αντίθεση με το νόημα του πρώτου. Ο νόμος της ισομετρίας φανερώνει την ισορροπία και την αρμονία του στίχου των δημοτικών τραγουδιών.

– Στο λεξιλόγιο κυριαρχεί το **ουσιαστικό** και το **ρήμα**, που χαρίζουν κίνηση και ζωντάνια στο λόγο. Ζωντάνια δίνει και ο **διάλογος**, που είναι απαραίτητο στοιχείο του δημοτικού τραγουδιού.

– Τα πιο συχνά **σχήματα λόγου** είναι η επανάληψη, η αντίθεση, η υπερβολή, η προσωποποίηση και η μεταφορά. Πολύ συχνά προσωποποιούνται στοιχεία της φύσης, ζώα, πουλιά (πααραμυθικό στοιχείο).

– Εκτός από τα γνωστά σχήματα λόγου, εμφανίζονται και άλλα, πιο σύνθετα, που σχετίζονται με τις βασικές δομές του δημοτικού τραγουδιού. Τέτοια είναι: **α)** ο **ισομετρικός παραλληλισμός**: το δεύτερο ημιστίχιο επαναλαμβάνει τη σημασία του πρώτου με συνώνυμες λέξεις («Αλίμονο στους κόπους μας / κρίμα στις δούλεφές μας»), **β)** η **ισομετρική ταλάντευση**: το δεύτερο ημιστίχιο έχει αντίθετο νόημα από το πρώτο («Ολημερίς το χτίζανε, / το βράδυ εγκρεμιζόταν»), **γ)** το **τριμερές** (ή τετραμερές) **σχήμα**: είναι η τριμερής (ή τετραμερής) διάρθρωση του νόηματος. Τα τρία μέλη κλιμακώνονται επαναληπτικά ή αυξητικά («Κοιμήσου αστρί, / κοιμήσου αυγή, / κοιμήσου νιο φεγγάρι»).

– Βασικό στοιχείο της έκφρασης του δημοτικού τραγουδιού είναι η τυπικότητα. Υπάρχουν δηλαδή **στερεότυπες** λέξεις και εκφράσεις που επαναλαμβάνονται στα διάφορα τραγούδια. Τέτοια στερεότυπα είναι: διάφορα **σύνθετα** («πρωτομάστορας», «γλυκοτραγουδούσαν»), **ζεύγη** λέξεων, π.χ. βουνά-κάμποι («Βάλλω τον Ηλιο στα βουνά, τον αετό στους κάμπους»), **μοτίβα** εισαγωγικά («Σήμερα μαύρος ουρανός, σήμερα μαύρη μέρα») ή μεταβατικά, από την αφήγηση στο διάλογο ή το αντίθετο («Από μακριά τον χαιρετά κι από κοντά του λέει»), **τυπικές σκηνές**, π.χ. γλεντιού («κι εκεί που τρώγαν κι έπιναν και γλυκοκουβεντιάζαν»), μάχης («στα έμπα του χίλιους έκοψε, στα ξέβγα δυο χιλιάδες») κ.ά.

1.4. Βιβλιογραφία

Ερατ. Γ. Καψωμένος, *Δημοτικό τραγούδι – Μια διαφορετική προσέγγιση*, Εκδόσεις Πατάκη, Αθήνα, 1999 (5η έκδοση).

Γρηγ. Μ. Σηφάκης, *Για μια ποιητική του δημοτικού τραγουδιού*, Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης (στο εξής: Π.Ε.Κ.), Ηράκλειο, 1998.

Σωκρ. Α. Σκαρτσής, *Το δημοτικό τραγούδι*, Εκδόσεις Πατάκη, Αθήνα, 1985, 2 τόμοι.

Πρακτικά Τετάρτου Συμποσίου Ποίησης, *Αφιέρωμα στο δημοτικό τραγούδι*, Πανεπιστήμιο Πατρών, Ιούλιος 1984, Γνώση, Αθήνα, 1985.

ΔΗΜΟΤΙΚΑ
ΝΑΝΟΥΡΙΣΜΑΤΑ

Να μου το πάρεις, ύπνε μου

2 Το ποίημα

2.1. Εισαγωγή

Το δημοτικό τραγούδι «Να μου το πάρεις, ύπνε μου» περιλαμβάνεται στη συλλογή του Νικόλαου Γ. Πολίτη *Εκλογαί από τα τραγούδια του ελληνικού λαού*, που δημοσιεύτηκε το 1914. Προέρχεται από τη Χίο και είχε καταγραφεί από το Γάλλο Κλωντ Φωριέλ το 1825. Ανήκει στα **νανουρίσματα**, τα οποία τραγουδούσαν οι μητέρες για να ηρεμήσουν και να κοιμίσουν τα παιδιά τους. Καθώς η μάνα τραγουδά, ξεφεύγει από την πραγματικότητα και κάνει όνειρα για το μέλλον του παιδιού της, συνεπώς τα λυρικά αυτά τραγούδια χαρακτηρίζονται από το **ονειρικό** στοιχείο. Στο συγκεκριμένο νανούρισμα η μητέρα βάζει φρουρούς τρεις αντρειωμένους «βιγλάτορες» για να φυλάξουν το βρέφος στον ύπνο του. Το νανούρισμα περιέχει **λυρικά** και **αφηγηματικά** στοιχεία.

Θέμα του είναι το κάλεσμα της μάνας στον Ύπνο να κοιμίσει το παιδί της, με την υπόσχεση ότι θα βάλει σε αυτό φύλακες τρεις αντρειωμένους, με πιο σημαντικό τον άγρυπνο φρουρό, τον κυρ Βοριά.

2.2. Σύντομη απόδοση περιεχομένου

Η μητέρα καλεί τον ύπνο να πάρει το παιδί της, με την υπόσχεση ότι θα βάλει να της το προσέχουν τρεις «βιγλάτορες», ο ήλιος, ο αετός και ο κυρ Βοριάς. Φαντάζεται ότι, όταν βασιλεύει ο ήλιος και κοιμάται ο αετός, εκείνος που μένει άγρυπνος φρουρός του παιδιού της είναι ο κυρ Βοριάς, προκαλώντας ανησυχία στην ίδια του τη μάνα, που τον περιμένει άδικα για καιρό. Ο κυρ Βοριάς όμως, όταν την επισκέπτεται, την καθησυχάζει, σύμφωνα με το νανούρισμα, εξηγώντας της την αιτία της απουσίας του.

2.3. Λεξιλογικά, πραγματολογικά

Να μου το πάρεις: Αν μου το πάρεις • **Ύπνος:** μορφή της μυθολογίας, γιος της Νυκτός και του Ερέβους, για τον οποίο πίστευαν ότι κατοικούσε στο νησί των Ονειρών και τον φαντάζονταν με φτερά • **βίγλα:** φυλάκιο, σκοπιά • **βιγλάτορας:** φύλακας, φρουρός • **βάλλω:** βάζω • **κυρ Βοριάς:** προσωποποίηση του βόρειου

ανέμου. Ήταν ο μυθικός Βορέας, κατά τον Ησίοδο, γιος του Αστραίου και της Ηούς (της αυγής). • **μήνα:** μήπως • **αυγερινός:** είναι το πρώτο αστέρι που ανατέλλει τη νύχτα και αυτό που χάνεται τελευταίο την αυγή • **εβίγλιζα:** φύλαγα.

3 Ερμηνευτική προσέγγιση

3.1. Δομή

Βασική ιδέα του ποιήματος είναι η τρυφερότητα της μάνας για το παιδί της και η έγνοια της να κοιμηθεί αυτό ήρεμα και με ασφάλεια. Το περιεχόμενο του νανουρίσματος αναδεικνύει επίσης την αρμονική **σχέση** μεταξύ ανθρώπου και φύσης, μέσα από την ανάθεση της φύλαξης του παιδιού σε φυσικά στοιχεία και όντα, όπως ο ήλιος, ο βοριάς και ο αετός.

Το ποίημα μπορεί να χωριστεί σε δύο νοηματικές ενότητες. Στην πρώτη η μητέρα απευθύνεται στον ύπνο. Η δεύτερη είναι αφηγηματική, περιλαμβάνοντας στην αφήγηση της μητέρας και το διάλογο του κυρ Βοριά με τη μάνα του.

1η ενότητα (στ. 1-4): **Οι τρεις αντρεωμένοι «βιγλάτορες».**

2η ενότητα (στ. 5-12): **Ο διάλογος του κυρ Βοριά με τη μητέρα του.**

3.2. Ερμηνευτικές επισημάνσεις

- Υπάρχει διαφορά **ύφους** ανάμεσα στο πρώτο μέρος του ποιήματος, που είναι λυρικό, και στο δεύτερο, που είναι αφηγηματικό.
- Οι τρεις βιγλάτορες αποτελούν **σύμβολα** δύναμης, αναγκαία για την προφύλαξη του παιδιού, αλλά και δηλωτικά της σημασίας που έχει το βρέφος για τη μητέρα.
- Το κυριότερο σχήμα λόγου στο ποίημα είναι η **προσωποποίηση** των φυσικών στοιχείων.

3.3. Τεχνική του ποιήματος

Η επίκληση-υπόσχεση στον Ύπνο

Στο πρώτο μέρος το ποίημα έχει **λυρικό** περιεχόμενο. Η μητέρα στο νανούρισμά της απευθύνεται σε β' πρόσωπο προς τον Ύπνο και τον καλεί να αποκοιμίσει το παιδί της, υποσχόμενη να εξασφαλίσει η ίδια τους φύλακες που θα το προστατεύουν στον ύπνο του. Οι στίχοι 1-2 δηλώνουν επίκληση και υπόσχεση μαζί, ότι δηλαδή, αν ο Ύπνος πάρει το παιδί, τότε εκείνη αναλαμβάνει να φροντίσει για την ασφάλειά του. Με τη φράση αυτή η μητέρα, εκτός από τον Ύπνο, απευθύνεται έμμεσα και προς το βρέφος τάζοντάς του αντρεωμένους βιγλάτορες, αν ηρεμήσει και κοιμηθεί. Το «μου» στη φράση «Να μου το πάρεις» δείχνει την τρυφερότητά της για το παιδί, ενώ στο «Ύπνε μου» έχει παρακλητικό χαρακτήρα. Η φράση «θα του βάλω»

δείχνει τη σιγουριά και τη δύναμη της μάνας, που μπορεί να κάνει τα πάντα για το παιδί της. Οι τρεις βιγλάτορες που επιλέγει είναι αντρειωμένοι, όπως εύχεται να είναι και ο γιος της στο μέλλον. Ο στίχος 2 αναπτύσσεται με βάση το **τριμερές σχήμα** («τρεις βίγλες, τρεις βιγλάτορες, κι οι τρεις αντρειωμένοι»). Ο ήλιος, ο αετός και ο κυρ Βοριάς αποτελούν **σύμβολα** δύναμης. Η επιλογή υποδηλώνει την ανάγκη ασφάλειας του παιδιού, αλλά και τη μεγάλη του αξία για τη μάνα. Οι στίχοι 3-4 αναπτύσσονται επίσης με το **τριμερές σχήμα**. Η αντιθετική ανάπτυξη «τον Ήλιο στα βουνά, τον αετό στους κάμπους, τον κυρ Βοριά ανάμεσα πελάγου» εικονίζει με παραστατικότητα το τεράστιο πλάτος στο οποίο εκτείνεται η δύναμη των φρουρών, ώστε να καλύπτει όλη τη γη. Οι **προσωποποιήσεις** του αετού και των φυσικών στοιχείων φανερώνουν την αρμονική σχέση ανθρώπου και φύσης στον κόσμο των δημοτικών τραγουδιών.

Το επεισόδιο με τον κυρ Βοριά

Το δεύτερο μέρος του τραγουδιού είναι **αφηγηματικό**. Σε αυτό η μητέρα αφηγείται το επεισόδιο με τον κυρ Βοριά και το διάλογο με τη μάνα του. Οι στίχοι 5-6, με τη δομή και πάλι του **τριμερούς σχήματος**, αντιστοιχούν στους στίχους 3-4. Ο Ήλιος έχει καθορισμένο χρόνο στη διάθεσή του για τη φύλαξη του παιδιού, το ίδιο και ο αετός. Ο **διάλογος** όμως του κυρ Βοριά με τη μάνα του προβάλλει τη μεγάλη **διάρκεια** της προστασίας που αυτός παρέχει στο βρέφος. Η μάνα του εκφράζει την ανησυχία της για τη μακρά απουσία του με ένα **σχήμα επαναφοράς** («πού 'σουν χτες, πού 'σουν προχτές, πού 'σουν την άλλη νύχτα;»). Οι τρεις νύχτες είναι συμβατικός αριθμός, που δηλώνει μεγάλο χρονικό διάστημα. Ακολουθούν τα **άστοχα ερωτήματα**, με τα οποία η μάνα του κυρ Βοριά αναρωτιέται δίνοντας κάποιες υποθετικές εξηγήσεις που δεν ανταποκρίνονται στην αλήθεια («Μήνα με τ' άστρι μάλωνες, μήνα με το φεγγάρι, μήνα με τον αυγερινό...»). Ο γιος της αντικρούει τις υποθέσεις αυτές (στ. 10-11), για να δώσει τελικά τη σωστή απάντηση (στ. 12). Με τα άστοχα ερωτήματα αναδεικνύεται και φωτίζεται πιο έντονα η αιτία της απουσίας του κυρ Βοριά και η μεγάλη αξία του παιδιού το οποίο ανέλαβε να προστατεύει, αξία που ενισχύεται μεταφορικά και από τα επίθετα «χρυσόν» και «αργυρή» («χρυσόν υγιόν εβίγλιζα στην αργυρή του κούνια»). Γενικά ο ρόλος του διαλόγου του κυρ Βοριά με τη μάνα του είναι να τονίσει τη διαρκή προστασία που προσφέρει αυτός στο πολύτιμο για τη μητέρα βρέφος. Αποτελεί επίσης μια παράλληλη εικόνα μάνας-παιδιού, μεταφεριμένη στον κοσμικό χώρο.

Γλώσσα, εκφραστικά μέσα, στιχουργική

Η **γλώσσα** του ποιήματος είναι απλή δημοτική, που πλησιάζει τον προφορικό λόγο. Στο λεξιλόγιο κυριαρχούν τα ουσιαστικά και τα ρήματα. Το **ύφος** είναι απλό, φυσικό, παραστατικό.

Τα **εκφραστικά μέσα** του ποιήματος είναι: ωραίες εικόνες (π.χ. στ. 3-4, 5-6, 8-9, 12), **μεταφορές** («χρυσόν υγιόν»), **προσωποποιήσεις** (Υ-

πνος, Ήλιος, κυρ Βοριάς) και **τριμερή** σχήματα («Βάλλω τον Ήλιο στα βουνά, τον αετό στους κάμπους, τον κυρ Βοριά το δροσερό ανάμεσα πελάγου»), μερικά από τα οποία αποτελούν σχήματα **επαναφοράς**, επαναλαμβάνουν δηλαδή το πρώτο από τα δύο στοιχεία κάθε μέλους («πού 'σουν χτες, πού 'σουν προχτές, πού 'σουν την άλλη νύχτα;»).

Ο **στίχος** στο ποίημα είναι ιαμβικός δεκαπεντασύλλαβος, παροξύτονος, χωρίς ομοιοκαταληξία.

3.4. Ιδέες, συναισθήματα

Η ονειρική ατμόσφαιρα και ο φανταστικός κόσμος που πλάθει με το νανούρισμα η μητέρα, προβάλλοντας τα τρυφερά της συναισθήματα, τις ανησυχίες και τις ενδόμυχες επιθυμίες της, ταιριάζουν απόλυτα με τον ήρεμο ύπνο του παιδιού της. Μάνα και παιδί επικοινωνούν μυστηριακά μέσα από τους ήχους και το ρυθμό του νανουρίσματος, το οποίο οδηγεί τελικά το παιδί σε έναν ήρεμο και μακάριο ύπνο.

ΔΗΜΟΤΙΚΑ ΝΑΝΟΥΡΙΣΜΑΤΑ

Κοιμήσου αστρί

2 Το ποίημα

2.1. Εισαγωγή

Το νανούρισμα «Κοιμήσου αστρί» περιλαμβάνεται στη συλλογή του Νικόλαου Γ. Πολίτη *Εκλογαί από τα τραγούδια του ελληνικού λαού*, που δημοσιεύτηκε το 1914. Το τραγούδι προέρχεται από την περιοχή της Κορινθίας και είχε καταγραφεί για πρώτη φορά το 1888 από το Μιχ. Λελέκο. Σε αυτό η μάνα νανουρίζει την κόρη της κάνοντας όνειρα και εκφράζοντας τις ελπίδες της για μια καλή τύχη του κοριτσιού και έναν πλούσιο γάμο. Το περιεχόμενό του είναι **λυρικό**.

Θέμα του είναι τα όνειρα της μάνας για έναν πλούσιο γάμο της κόρης της και η ευχή της προς αυτή να την προστατεύει η Παναγία.

2.2. Σύντομη απόδοση περιεχομένου

Η μητέρα νανουρίζει την κόρη της τάζοντάς της πλούσια προίκα με χρυσαφικά και ρούχα αγορασμένα από την Πόλη και τη Βενετιά και με κυριότερο δώρο το νυφικό πάπλωμα, για την κατασκευή του οποίου κοπιάζουν πολλοί εργάτες και έχει πάνω του κεντημένα τον αετό και το παγόνι. Της υπόσχεται ακόμα πολυτελή κόκκινα παπούτσια, που ισχυρίζεται ότι τα έχει ήδη παραγγείλει στον τσαγκάρη. Στο τέλος δεν παραλείπει να ευχηθεί για το παιδί της να το φυλάει και να το προστατεύει στον ύπνο του η Παναγία.

2.3. Λεξιλογικά, πραγματολογικά

χρυσά: χρυσαφικά • **Πόλη, Βενετιά:** οι δύο σημαντικότερες πόλεις του μεσαιωνικού κόσμου, θρυλικές για την πολυτέλεια και τον πλούτο των αγορών τους • **ρήγας:** βασιλιάς.

3 Ερμηνευτική προσέγγιση

3.1. Δομή

Βασική ιδέα του ποιήματος είναι η τρυφερότητα της μάνας και οι φαντασιώ-

σεις της για το μέλλον του παιδιού της. Μια και πρόκειται για κορίτσι, οι φαντασιώσεις αυτές έχουν επίκεντρο τον πλούσιο γάμο.

Το ποίημα αποτελεί μία νοηματική ενότητα.

3.2. Ερμηνευτικές επισημάνσεις

- Το νανούρισμα αποτελείται από **ομοιοκατάληκτα** δίστιχα.
- Η μάνα απευθύνεται στο βρέφος με την **επαναλαμβανόμενη** προτροπή «Κοιμήσου».
- Οι προτροπές της συνοδεύονται κάθε φορά από επαίνους και υποσχέσεις προς το παιδί, για να ηρεμήσει και να κοιμηθεί.

3.3. Τεχνική του ποιήματος

Η **λυρική** **προτροπή**

Η μητέρα απευθύνεται σε β' πρόσωπο προς το βρέφος, που είναι κορίτσι, καλώντας το τρυφερά να κοιμηθεί. Η επαναλαμβανόμενη προτροπή της «Κοιμήσου» συνοδεύεται από επαίνους, ευχές και υποσχέσεις. Μέσα από αυτά η μητέρα εκφράζει τα συναισθήματά της για την κόρη της και τα όνειρα που κάνει για το μέλλον της. Στην αρχή επαινεί την ομορφιά της αποκαλώντας την «αστρί», «αυγή», «νιο φεγγάρι» και αμέσως μετά εκφράζει την ευχή για έναν ευτυχημένο γάμο του κοριτσιού, όπως υποδηλώνει η φράση «να σε χαρεί ο νιος που θα σε πάρει». Ακολουθούν οι υποσχέσεις της μάνας για πλούσια προίκα, χρυσαφικά, ρούχα και διαμαντικά, αγορασμένα από την Πόλη και τη Βενετία, αν η μικρή ηρεμήσει και κοιμηθεί. Τη δελεάζει ακόμα με ένα περίτεχνο νυφικό άπλωμα, που ισχυρίζεται ότι της ετοιμάζει, και με πολύτιμα κόκκινα παπούτσια, που λέει πως έχει κιόλας παραγγείλει στον τσαγκάρη. Όλες αυτές οι υποσχέσεις είναι η προβολή των επιθυμιών της μητέρας στο μέλλον, το όνειρο και η λαχτάρα της να κάνει η κόρη της έναν πλούσιο γάμο και να ζήσει μέσα στην άνεση και στα πλούτη. Η μεγάλη αξία που έχει το βρέφος για εκείνη φανερώνεται στο στίχο 8, στον οποίο το αποκαλεί μεταφορικά «του ρήγα το παιδί, του βασιλιά τ' αγγόνι». Η τελευταία προτροπή προς αυτό να κοιμηθεί συνοδεύεται από την ευχή να το συντροφεύει και να το προστατεύει πάντα η Παναγία. Με την **επανάληψη** της προτροπής στην αρχή κάθε δίστιχου (όπως επίσης και με την ομοιοκαταληξία), το νανούρισμα αποκτά μουσικότητα και ρυθμό, που οδηγούν στο επιθυμητό αποτέλεσμα του ύπνου. Η έκφραση συναισθημάτων και ενδόμυχων επιθυμιών της μητέρας δίνει στο νανούρισμα **λυρικό** περιεχόμενο.

Γλώσσα και εκφραστικά μέσα

Η **γλώσσα** του νανουρίσματος είναι απλή δημοτική, που προσεγγίζει τον προφορικό λόγο. Η έκφραση είναι απλή και στο λεξιλόγιο επικρατούν τα ουσιαστικά και τα ρήματα, που δίνουν κίνηση και ζωντάνια στο τραγούδι. Το **ύφος** είναι απλό και ζωηρό.

Εκφραστικά μέσα του ποιήματος είναι: ωραίες εικόνες (στ. 5-7, 9-10, 11), επαναλήψεις («Κοιμήσου»), μετωνυμίες («αστρί», «αυγή», «νιο φεγγάρι»), υπερβολές («και σου το τελειώνουνε σαρανταδυό μαστόροι»), μεταφορές («του ρήγα το παιδί, του βασιλιά τ' αγγόني»), τριμερές σχήμα («Κοιμήσου αστρί, κοιμήσου αυγή, κοιμήσου νιο φεγγάρι»), σχήματα παραλληλισμού («Νάνι του ρήγα το παιδί, του βασιλιά τ' αγγόني», «στη μέση βάνουν τον αετό, στην άκρη το παγόني») κ.ά.

Στιχουργική

Το νανούρισμα παρουσιάζεται με τη μορφή ομοιοκατάληκτων δίστιχων. Ο στίχος είναι ιαμβικός δεκαπεντασύλλαβος, παροξύτονος.

3.4. Ιδέες, συναισθήματα

Στο νανούρισμα κυριαρχεί το ονειρικό και φαντασιακό στοιχείο. Η μάνα τραγουδά και προσδοκά πλούσιο γαμπρό και μεγαλεία για την κόρη της. Χαρακτηριστική είναι η σύνδεση του πλούτου με την ευτυχία, καθώς και η σημασία του γάμου για τη γυναίκα. Η μητέρα επικεντρώνει τις προσδοκίες και τα όνειρά της στο γάμο της κόρης της, θεωρώντας τον πρωταρχικό γεγονός στη ζωή κάθε γυναίκας. Οι αντιλήψεις αυτές είναι λογικές για μια εποχή και μια κοινωνία που χαρακτηρίζονταν από ανασφάλεια και στέρηση.

Τα συναισθήματα που κυριαρχούν στο νανούρισμα είναι τρυφερότητα, περηφάνια, αγάπη, αισιόδοξη προσμονή, αλλά και ανησυχία για την υγιή και ασφαλή ανάπτυξη του παιδιού.

4 Απαντήσεις στις ερωτήσεις του σχολικού βιβλίου

1. α) Από ποια σημεία διαφαίνεται η τρυφερότητα των δύο μανάδων και η σημασία που έχουν γι' αυτές τα παιδιά τους; β) Ποιους βάζει παραστάτες του παιδιού της η μάνα του γιου και ποιους η μάνα της κόρης;

α) Η τρυφερότητα των δύο μανάδων και η μεγάλη σημασία που αποδίδουν στα παιδιά τους διαφαίνεται από τους χαρακτηρισμούς που χρησιμοποιούν γι' αυτά («χρυσόν υγιόν», «αστρί», «αυγή», «νιο φεγγάρι», «του ρήγα το παιδί», «του βασιλιά τ' αγγόني») και από την έγνοια τους για ηρεμία και ασφάλεια στον ύπνο τους.

β) Η μάνα του γιου βάζει παραστάτες τον ήλιο, τον αετό και τον κυρ Βοριά, σύμβολα δύναμης και ανδρείας. Η μάνα της κόρης καλεί την Παναγία να φυλάει και να προστατεύει τον ύπνο του παιδιού της.

2. Σε ποιο βαθμό τα νανουρίσματα σας θυμίζουν παραμύθια; Γιατί συμβαίνει αυτό κατά τη γνώμη σας;

Τα νανουρίσματα θυμίζουν αρκετά τα παραμύθια, γιατί κυριαρχεί και σε αυτά το ονειρικό και φανταστικό στοιχείο. Οι επιθυμίες και οι προσδοκίες των προσώπων μοιάζουν σαν να πραγματοποιούνται απλά και εύκολα, μόλις αυτά τις εκφράζουν, ενώ κυριαρχεί και στα νανουρίσματα, όπως στα παραμύθια, το υπερφυσικό στοιχείο και η προσωποποίηση ζώων, πουλιών και φυσικών στοιχείων και καταστάσεων (π.χ. ο αετός, ο Ήλιος, ο κυρ Βοριάς, ο Ύπνος).

3. Στο δεύτερο τραγούδι η φαντασία της μάνας αναπλάθει δημιουργικά λαϊκές διηγήσεις για τις αρχοντοπούλες του Βυζαντίου. Εντοπίστε τα σχετικά σημεία του κειμένου και σχολιάστε τα.

Σημεία που παραπέμπουν σε λαϊκές διηγήσεις για τις αρχοντοπούλες του Βυζαντίου είναι: «Κοιμήσου, που παράγγειλα στην Πόλη τα χρυσά σου, / στη Βενετιά τα ρούχα σου και τα διαμαντικά σου», «Κοιμήσου, που σου ράβουνε το πάπλωμα στην Πόλη / και σου το τελειώνουνε σαρανταδυό μαστόροι», «στη μέση βάνουν τον αετό, στην άκρη το παγόνι». Η αναφορά στις πλούσιες αγορές της Πόλης και της Βενετίας, που ήταν οι μεγαλύτερες κατά τα μεσαιωνικά χρόνια, φέρνουν στο νου τις διηγήσεις για τον πλούτο που είχαν οι Βυζαντινές αρχόντισσες, οι οποίες προμηθεύονταν από εκεί τα πολύτιμα ρούχα και στολίδια τους. Σε παρόμοιες διηγήσεις παραπέμπει και το κεντημένο πάπλωμα από την Πόλη με τον αετό και το παγόνι, σύμβολα περηφάνιας και ομορφιάς.

ΔΗΜΟΤΙΚΑ
ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ

Της Πάργας

1 Τα δημοτικά τραγούδια

1.1. (Βλέπε εισαγωγή στο δημοτικό τραγούδι, σελ. 9)

1.2. Ιστορικά δημοτικά τραγούδια

Τα ιστορικά δημοτικά τραγούδια αναφέρονται σε ιστορικά γεγονότα από την εποχή της Αλωσης της Κωνσταντινούπολης μέχρι την Επανάσταση του 1821. Απλώνονται σε όλη την Ελλάδα, στην ηπειρωτική και στη νησιωτική, με την ίδια πάντα φωνή, του ανώνυμου λαϊκού τραγουδιστή. Μετά την πτώση της Κωνσταντινούπολης το 1453 και σε όλη τη διάρκεια της σκλαβιάς, η φωνή θα τραγουδήσει την οδύνη και την αγωνία ενός ολόκληρου λαού και θα τον ακολουθεί αλώβητη σε κάθε του βήμα, μιλώντας για πολιορκίες και αλώσεις πόλεων, για σημαντικές μάχες που καθόρισαν τις ιστορικές εξελίξεις της εποχής, καθώς και για αγώνες συγκεκριμένων προσώπων με σκοπό την απελευθέρωση του έθνους από τον ξένο ζυγό.

Υπάρχουν και ιστορικά τραγούδια που αφηγούνται το παιδομάζωμα, τη ζωή των σκλαβωμένων Ελλήνων, τις εξεγέρσεις τους και τη ζωή των αγωνιστών που διακρίθηκαν στα πεδία της μάχης. Μερικά ιστορικά δημοτικά τραγούδια που συνδέονται με γεγονότα είναι: «Η καταστροφή της Αδριανουπόλεως» (1361), «Της Αγια-Σοφιάς» (1453), «Δεινοπαθήματα της Πελοποννήσου» (1769), «Σουλιώτικο» (1792), «Της Πάργας» (1819), «Η έξοδος του Μεσολογγίου» (1825) κ.ά.

Στην κατηγορία των ιστορικών δημοτικών τραγουδιών μπορούμε να εντάξουμε τα ακριτικά και τα κλέφτικα τραγούδια, όπως και κάποια σατιρικά με πολιτικό περιεχόμενο. Ωστόσο, καθαρά ιστορικά χαρακτηρίζονται όσα αφηγούνται με λεπτομέρειες ένα συγκεκριμένο γεγονός. Σύμφωνα με τους μελετητές, το τραγούδι «Του Κωνσταντίνου Γαβρά» (12ος αιώνας) θεωρείται το παλαιότερο ιστορικό.

Αρκετά ιστορικά τραγούδια έχουν θρηνητικό χαρακτήρα. Πρόκειται για τραγούδια που εκφράζουν τον πόνο των ανθρώπων για την άλωση μεγάλων πόλεων της εποχής. Στους θρήνους υπάρχουν και στοιχεία μοιρολογιού, καθώς και μοτίβα που επαναλαμβάνονται για να δηλώσουν τα συναισθήματα και τις αντιδράσεις της λαϊκής ψυχής μπροστά στην τρομερή απώλεια, αλλά και τις προσδοκίες του λαού για ελευθερία και ανεξαρτησία. Τέτοια μοτίβα είναι: η έκκληση για βοήθεια προς τους χριστιανικούς λαούς της Ευρώπης, η πίστη στο Θεό και η ελπίδα για μελλοντι-

κή αποκατάσταση με τη βοήθειά του, αλλά και η πίστη στις ψυχικές και σωματικές δυνάμεις του ίδιου του λαού.

Τα δημοτικά τραγούδια συγκίνησαν μεγάλους ποιητές μας και λειτούργησαν ως πηγή έμπνευσης για την έντεχνη ποίηση. Ιδιαίτερα τα ιστορικά και τα κλέφτικα, που τα διακρίνει ο πόθος για την Ελευθερία και η δύναμη της αδούλωτης ελληνικής ψυχής. Ποιητές όπως ο Ρήγας Φεραίος με το «Θούριο», ο Διονύσιος Σολωμός με τους «Ελεύθερους Πολιορκημένους», ο Αντρέας Κάλβος με τις περίφημες Ωδές του, ο Αριστοτέλης Βαλαωρίτης με πολλά ποιήματά του για την Επανάσταση του 1821, ο Κώστας Κρυστάλλης, ο Κωστής Παλαμάς και πολλοί άλλοι ύμνησαν τους Αγωνιστές της Ελευθερίας, τόνωσαν το ηθικό των Ελλήνων σε δύσκολες στιγμές και θύμισαν στους νεότερους το χρέος τους προς την πατρίδα. Ο Κωστής Παλαμάς, όταν στις 28 Οκτωβρίου του 1940 κηρύχθηκε ο πόλεμος στην Ελλάδα, απευθύνθηκε στην ελληνική νεολαία με τους στίχους του: «Αυτό το λόγο θα σας πω, δεν έχω άλλο κανένα, / μεθύστε με τ' αθάνατο κρασί του Εικοσιένα!».

1.3. Βιβλιογραφία

Αλέξης Πολίτης (επιμ.), *Το δημοτικό τραγούδι, Κλέφτικα*, Βιβλιοπωλείον της «Εστίας», Νέα Ελληνική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2001.

Νικόλαος Γ. Πολίτης, *Δημοτικά τραγούδια. Εκλογαί από τα τραγούδια του Ελληνικού λαού*, Αθήνα, 1958 (4η έκδοση).

Ερατ. Γ. Καψωμένος, *Δημοτικό τραγούδι, Μια διαφορετική προσέγγιση*, Εκδόσεις Πατάκη, Αθήνα, 1999 (3η έκδοση).

Γρηγ. Μ. Σηφάκης, *Για μια ποιητική του δημοτικού τραγουδιού*, Π.Ε.Κ., Ηρακλείου 1998.

Σωκρ. Α. Σκαρτσής, *Το δημοτικό τραγούδι*, τόμ. Β', Εκδόσεις Πατάκη, Αθήνα, 1987.

Πρακτικά Τετάρτου Συμποσίου Ποίησης, *Αφιέρωμα στο δημοτικό τραγούδι*, Γνώση, Αθήνα, 1985.

2 Το τραγούδι

2.1. Εισαγωγή

Το ιστορικό δημοτικό τραγούδι «Της Πάργας» προέρχεται από την Ήπειρο. Πρώτος το κατέγραψε ο Ιταλός συγγραφέας και φιλέλληνας Νικολό Τομαζέο και συμπεριλήφθηκε στη συλλογή *Canti popolari Creci*. Η συλλογή δημοσιεύτηκε στη Βενετία το 1842.

Το τραγούδι διακρίνεται για τον **ελεγειακό** χαρακτήρα του. Θρήνος και οδύνη για την τύχη του τόπου και πίκρα για την προδοσία ξεχειλίζουν από τις καρδιές των ανθρώπων. Το μοιρολόι του πουλιού είναι το μοιρολόι του λαού που βλέπει τον τόπο του έρμαιο στα χέρια των Τούρκων, που νιώθει ανήμπορος να αντιδράσει και που υποχρεώνεται να πάρει το δρόμο της προσφυγιάς.

Θέμα του τραγουδιού είναι η ιστορία της παράδοσης της Πάργας στους Τούρκους και του εκπατρισμού του Παργινών.

2.2. Σύνοψη απόδοσης περιεχομένου

Τρία πουλιά μιλούν για την παράδοση της Πάργας στους Τούρκους. Το τρίτο αποκαλύπτει ότι η πόλη δεν αλώθηκε με πόλεμο αλλά με προδοσία. Οι Τούρκοι δεν τόλμησαν να πολεμήσουν τους Παργινούς, γιατί οι άντρες είναι ατρόμητοι και οι γυναίκες πολεμούν σαν άντρες. Το μόνο που απομένει τώρα στους Παργινούς είναι φροντίσουν τα οστά των γονιών τους, για να μην τα βεβηλώσουν οι Τούρκοι.

2.3. Λεξιλογικά, πραγματολογικά

Διαβήκανε: περάσανε • **Πάργα:** παραθαλάσσια πόλη της Ηπείρου. Βρίσκεται βόρεια της Πρέβεζας και έχει μακραίωνη ιστορία. Αρχαιολογικά ευρήματα και γραπτές πηγές αποδεικνύουν ότι υπήρχε ανθρώπινη παρουσία από τη νεολιθική εποχή. Η Πάργα εμφανίζεται σε βυζαντινές πηγές το 1337. Το 1386 η Κέρκυρα ζήτησε την προστασία του Κράτους της Βενετίας. Οι Βενετοί ανταποκρίθηκαν και στη συνέχεια έγιναν κύριοι της Επτανήσου, της Πελοποννήσου και της Πάργας. Έτσι, η Πάργα από το 15ο ως το τέλος του 18ου αιώνα βρίσκεται κάτω από την κυριαρχία των Βενετών. Σε όλη αυτή την περίοδο δεν σταμάτησαν οι λεηλασίες του τόπου από στεριά και θάλασσα. Από το 16ο μέχρι τα τέλη του 18ου αιώνα επικρατεί ηρεμία και έτσι δίνεται η δυνατότητα στην πόλη να ανθήσει οικονομικά. Οι κάτοικοι εκμεταλλεύτηκαν τη γεωγραφική θέση της πόλης τους και ανέπτυξαν το εμπόριο, με αποτέλεσμα η Πάργα να γίνει ιδανικός τόπος διακίνησης του εμπορίου. Το 1797 η βενετσιάνικη κυριαρχία καταλύεται από τις δυνάμεις του Ναπολέοντα και η Πάργα περνά στην κατοχή της Γαλλίας. Το 1815 η συντριβή του Ναπολέοντα οδήγησε τα Ιόνια νησιά στην κυριαρχία των Άγγλων, εκτός από την Πάργα, που την πούλησαν για 156.000 λίρες στον Αλή πασά. Οι κάτοικοι, αντιδρώντας σε αυτή τη δυσμενή εξέλιξη, αφού έκαψαν τα οστά των νεκρών τους, αποφάσισαν να εγκαταλείψουν την πατρίδα τους και να καταφύγουν στην Κέρκυρα. Το τραγικό αυτό γεγονός διαδραματίστηκε στις 15 Απριλίου του 1819. • **Αϊ-Γιαννάκης:** όρμος στα ανατολικά της Πάργας • **Λιάπηδες:** Αλβανοί μουσουλμάνοι, μία από τις τέσσερις αλβανικές φυλές • **κιβούρι:** τάφος, μνήμα • **Βεζίρης:** τιμητικός τίτλος του Αλή πασά.

3 Ερμηνευτική προσέγγιση

3.1. Δομή, περιεχόμενο ενοτήτων

Βασική ιδέα του τραγουδιού είναι: Οι Μεγάλες Δυνάμεις χρησιμοποιούν όλα τα μέσα για να εξυπηρετήσουν τα συμφέροντά τους, χωρίς να υπολογίζουν τις αρνητικές επιπτώσεις των ενεργειών τους για την ανθρώπινη ζωή. Η αφήγηση έχει βασικό

θεματικό της άξονα το θυμό και τη θλίψη για την προδοσία. Με βάση αυτόν τον άξονα διαρθρώνονται τα υπόλοιπα θέματα του τραγουδιού: η αγωνιστικότητα των Παργινών, η πίστη στην αξία της ελευθερίας, ο σεβασμός στους προγόνους, η θρησκευτική πίστη και οι τραγικές συνέπειες του πολέμου.

Το τραγούδι χωρίζεται σε τρεις ενότητες:

Πρώτη ενότητα (στ. 1-3): Οι τρεις πρώτοι στίχοι με την εικόνα των τριών πουλιών αποτελούν την εισαγωγή του ποιήματος, λειτουργούν δηλαδή ως προοίμιο.

Δεύτερη ενότητα (στ. 4-11): Στη δεύτερη ενότητα ο αφηγητής εξιστορεί την ανδρεία των Παργινών και την προδοτική πράξη των Άγγλων: να πουλήσουν στους Τούρκους την Πάργα.

Τρίτη ενότητα (στ. 12-16): Στην τρίτη ενότητα ο αφηγητής προτρέπει τους Παργινούς να ξεθάψουν τα οστά των αδούλωτων προγόνων τους για να μην τα ατιμάσουν οι Τούρκοι.

3.2. Ερμηνευτικές επισημάνσεις

- Ο χαρακτήρας του τραγουδιού είναι **ελεγειακός**. Η **ελεγεία**¹ παρουσιάζεται στις αρχές του 7ου αιώνα π.Χ. στην Ιωνία της Μικράς Ασίας, όπως και στη Λυδία και τη Φρυγία, από τις οποίες οι Έλληνες πήραν στοιχεία για τη διαμόρφωση του είδους. Τον 5ο αιώνα συναντάμε τη λέξη **ελεγείον** για το χαρακτηρισμό αυτού που ονομάζουμε πεντάμετρο (δηλαδή δύο ημιστίχια του δακτυλικού εξάμετρου, κομμένου στην πενθημιμερή τομή, βαλμένα στη σειρά, ώστε να αποτελέσουν ένα στίχο). Οι ελεγείες έχουν ποικίλο περιεχόμενο: θρηνητικό, πολεμικό, ερωτικό, γνωμικό, ηθικό και πολιτικό. Ελεγειακά ποιήματα, εκτός από τους αρχαίους ποιητές, έγραψαν οι Διονύσιος Σολωμός, Αριστοτέλης Βαλαωρίτης, Κωστής Παλαμάς, Κώστας Καρυωτάκης κ.ά.
- Ιδιαίτερα σημαντικό είναι στο προοίμιο το θεματικό **μοτίβο των τριών πουλιών** και η λειτουργία του μέσα στην αφήγηση. Πρόκειται για μαγικό στοιχείο που χρησιμοποιείται για να δηλωθεί η τραγικότητα του γεγονότος.
- Το **μοιρολόι** του πουλιού εκφράζει το συλλογικό αίσθημα για την παράδοση της πόλης στους Τούρκους.
- Η **προδοσία** δηλώνεται ως μέσο άλωσης του αδούλωτου φρονήματος των Παργινών.
- Οι **προστακτικές** παρακινούν τους Παργινούς να εκτελέσουν το χρέος τους. Επίσης, εξυπηρετούν την εικονοποίηση των ενεργειών τους.
- Ο **λάος** σέβεται τα έθιμα και τις παραδόσεις του τόπου του. Επίσης, σέβεται τους νεκρούς του και περιφρουρεί τη θρησκευτική του πίστη.

1. Albin Lesky, *Ιστορία της Αρχαίας Ελληνικής Λογοτεχνίας*, μτφρ. Αγ. Τσοπανάκης, Θεσσαλονίκη 1975. Αναστ. Γεωργοπαπαδάκος, *Ελληνική Γραμματολογία*, Θεσσαλονίκη, 1970.

3.3. Τεχνική του τραγουδιού

Ο αφηγητής – αφηγηματικοί τρόποι – το μοιρολόι

Ο αφηγητής αρχίζει το τραγούδι του με την παρουσίαση των τριών πουλιών. Η τεχνική αυτή είναι πολύ συνηθισμένη στο δημοτικό τραγούδι, στις λαϊκές αφηγήσεις και στα παραμύθια. Τις περισσότερες φορές τα πουλιά εκφράζουν το λαϊκό αίσθημα ή λειτουργούν ως προάγγελοι καλών και κακών ειδήσεων.

Τα τρία πουλιά έρχονται από την Πρέβεζα, που βρίσκεται ήδη υπό τουρκική κατοχή. Η εμφάνιση των πουλιών συνδέεται με την κλιμάκωση των συναισθημάτων. Το πρώτο «κοιτάει την ξενιτιά» (κοιτάζει δηλαδή δυτικά, προς τα Ιόνια νησιά, εκεί που θα καταφύγουν οι Παργινοί), εκφράζοντας τη συλλογική θλίψη των κατοίκων για το βίαιο εκπατρισμό τους. Το δεύτερο κοιτάει προς «τον Αϊ-Γιαννάκη» (δηλαδή ανατολικά, εκεί απ' όπου θα έρθουν οι Τούρκοι για να παραλάβουν την Πάργα από τους Άγγλους), εκφράζοντας τη θλίψη και την απελπισία των Παργινών, που βλέπουν τους Τούρκους να πλησιάζουν στην πόλη τους. «Το τρίτο το κατάμαυρο μοιρολογάει» για το χαμό της Πάργας.

Στον τέταρτο στίχο ο αφηγητής αποσύρεται, παραχωρώντας το λόγο στο τρίτο πουλί. Με το μοιρολόι του τρίτου πουλιού η θλίψη κορυφώνεται και η πένθιμη ατμόσφαιρα βαραίνει την ψυχή όλων. Το μοιρολόι έχει στοιχεία θρήνου αλλά και ύμνου. **Θρήνος** και οδύνη για την τύχη του τόπου και των κατοίκων και **ύμνος** για την αγωνιστική στάση των Παργινών στο παρελθόν.

Οι δύο πρώτοι στίχοι («Πάργα, **Τουρκιά** σε πλάκωσε, **Τουρκιά** σε τριγυρίζει. / Δεν έρχεται για πόλεμο, με **προδοσιά** σε παίρνει») είναι **θρηνητικοί**, ενώ παράλληλα παρουσιάζεται συνοπτικά η αιτία της μεγάλης θλίψης και της πένθιμης ατμόσφαιρας. Η επανάληψη της λέξης «Τουρκιά» έχει emphatic χαρακτήρα, ενώ με τη λέξη «προδοσιά» δηλώνεται ο τρόπος άλωσης της πόλης: δεν έπεσε στα χέρια των Τούρκων έπειτα από πολεμική αναμέτρηση, αλλά από προδοσία. Χαρακτηριστική είναι η χρήση του δεύτερου προσώπου. Το πουλί απευθύνεται στην Πάργα σαν να είναι πρόσωπο («σε πλακώνει...σε τριγυρίζει...σε παίρνει...Είχες...»).

Στην τρίτη ενότητα κυριαρχεί η **προστακτική έγκλιση**. Το πουλί προστάζει τους Παργινούς να δείξουν σεβασμό προς τους προγόνους τους. Ο τόνος της φωνής του είναι επιτακτικός και πάλλεται από ένταση και αγανάκτηση. Οι προτροπές του προς τις μανάδες, τους παπάδες και τους λεβέντες διατυπώνονται σε γοργό ρυθμό, δηλώνοντας ότι πλησιάζει η στιγμή της άφιξης των Τούρκων και δεν πρέπει να χρονοτριβούν. Κύριο μέλημά τους πρέπει να είναι η εκταφή των γονιών τους. Τα οστά τους πρέπει να προστατευτούν από τη βεβήλωση των Τούρκων. Επίσης, σημαντικό στοιχείο είναι η συνύπαρξη των μαγικών-παγανιστικών στοιχείων με τα χριστιανικά. Το πουλί με την ανθρώπινη λαλιά αφηγείται την ιστορία της Πάργας, χρησιμοποιώντας παρομοιώσεις, μεταφορές και υπερβολές, προσδίδοντας με αυτόν τον τρόπο μια εξωπραγματική εικόνα στην πένθιμη ατμόσφαιρα. Όμως η λαϊκή

μούσα γνωρίζει ότι η θρησκευτική πίστη είναι βαθιά χαραγμένη στις ψυχές του λαού και συνυπάρχει αρμονικά με τα στοιχεία της λαϊκής παράδοσης και των παραμυθιών. Γι' αυτό και η μετάβαση από τη μαγική ατμόσφαιρα που δημιουργούν τα πουλιά στην έκφραση της χριστιανικής πίστης των Παργινών είναι αβίαστη: «Τρία πουλιά απ' την Πρέβεζα... Τ' άσπρα πουλήσαν το Χριστό... Πάρτε... παπάδες τους Αγίους...». Τέλος, με αυτό τον τρόπο τονίζεται με ιδιαίτερη έμφαση και το μέγεθος της προδοσίας των Άγγλων.

Ο τόπος Ο τόπος όπου διαδραματίζονται τα γεγονότα είναι η Πάργα. Στην εισαγωγή έχουμε την πανοραμική άποψη της περιοχής που προβάλλεται μέσα από τη ματιά των πουλιών. Στη συνέχεια το τρίτο πουλί αναφέρει στο μοιρολόι του τον τόπο: «Πάργα, Τουρκιά σε πλάκωσε...». Ο τόπος είναι άμεσα συνδεδεμένος με τους κατοίκους και λειτουργεί ως σημείο ιστορικής αναφοράς.

Ο χρόνος Ο χρόνος δεν αναφέρεται, αλλά γνωρίζουμε από την ιστορία ότι η παράδοση της Πάργας στους Τούρκους έγινε στις 28 Απριλίου του 1819. Το γεγονός της καύσης των νεκρών έγινε λίγες ημέρες πριν.

Στον πρώτο στίχο του τραγουδιού ο αφηγητής χρησιμοποιεί παρελθοντικό χρόνο: «διαβήκανε». Όμως, από το δεύτερο στίχο συνεχίζει με ενεστώτα: «κοιτάει», «μοιρολογάει», «λέει». Ακολουθεί το μοιρολόι του πουλιού σε άμεσο λόγο, που αφηγείται συνοπτικά την ιστορία της Πάργας. Η αφήγηση από τον έκτο στίχο μέχρι τον δέκατο γίνεται σε παρελθοντικό χρόνο, έχουμε δηλαδή **αναδρομή** σε γεγονότα του παρελθόντος. Στους πέντε τελευταίους στίχους επανέρχεται στο παρόν με τις προστακτικές σε χρόνο ενεστώτα. Η χρήση του ενεστώτα χαρίζει ζωντάνια και παραστατικότητα στο λόγο.

Το θεματικό μοτίβο των πουλιών Η παρουσία των πουλιών είναι συχνή στα δημοτικά τραγούδια. Τα πουλιά, κυρίως τα αποδημητικά, παίζουν το ρόλο μεσολαβητή. Παίρνουν ανθρώπινη λαλιά και αναγγέλλουν ή ιστορούν το θάνατο ή την καταστροφή με στερεότυπες εκφράσεις. Μοιρολογούν και συγχρόνως δοξάζουν όσους ξεχωρίζουν για την ανδρεία τους. Πολλές φορές η λαϊκή μούσα εμφανίζει τριάδα πουλιών που αναλαμβάνουν να φέρουν σε πέρας το δύσκολο έργο του μοιρολογιού. Το τριαδικό σύστημα συμβολίζει την ενότητα της ποιικιλίας. Το ένα από τα τρία υπερτερεί και ενώνει συνήθως τα αντίθετα. Τα πουλιά ανήκουν στον κόσμο των συμβόλων και συναντώνται στις παραδόσεις όλων των λαών. Η ικανότητά τους να μιλούν συμβολίζει την επικοινωνία με θεϊκές δυνάμεις ή ότι η αποστολή τους είναι κατ' εντολή ουράνιων δυνάμεων.

Στο τραγούδι «Της Πάργας» τα πουλιά συμβολίζουν τους αγγέλους του θανάτου και μοιάζουν σαν ένας ανθρωπομορφικός χορός. Επικεφαλής του χορού είναι

το μαύρο πουλί, που μιλά με ανθρώπινη λαλιά και είναι επιφορτισμένο με το δύσκολο έργο του εγκωμιασμού των Παργινών και του μοιρολογιού για την πτώση της Πάργας.

Γλώσσα και στιχουργική

Η γλώσσα του τραγουδιού είναι δημοτική. Η σύνδεση των προτάσεων είναι παρατακτική και στο λεξιλόγιο ξεχωρίζουν τα ουσιαστικά και τα ρήματα. Ο στίχος είναι ιαμβικός δεκαπεντασύλλαβος, παροξύτονος, χωρίς ομοιοκαταληξία.

Τα σκήματα λόγου Χαρακτηριστικό είναι στους δύο πρώτους στίχους το **τριμερές σχήμα**, η κλιμάκωση δηλαδή των μερών από το λιγότερο στο περισσότερο σπουδαίο: «Τρία πουλιά απ' την Πρέβεζα διαβήκανε στην Πάργα. / Το 'να κοιτάει την ξενιτιά, τ' άλλο τον Αϊ-Γιαννάκη, / το τρίτο το κατάμαυρο μοιρολογάει και λέει:». Υπάρχουν επίσης **επαναλήψεις**: «Πάργα, Τουρκιά σε πλάκωσε, Τουρκιά σε τριγυρίζει», «Άστε, λεβέντες, τ' άρματα κι αφήστε το τουφέκι, / σκάψτε πλατιά, σκάψτε βαθιά» κ.ά., και **αντιθέσεις**: «Δεν έρχεται για πόλεμο, με προδοσιά σε παίρνει», σύμφωνα με την αρχή της ισομετρίας. **Μεταφορές**: «Τουρκιά σε πλάκωσε», «με προδοσιά σε παίρνει». **Παρομοιώσεις**: «Εφευγαν Τούρκοι σα λαγοί το παργινό τουφέκι», «λεβέντες σα θειά» κ.ά.

3.4. Ο συναισθηματικός κόσμος και οι αντιδράσεις των Παργινών

Η μιλιά του πουλιού αποκαλύπτει την τραγική κατάσταση που βιώνουν οι Παργινοί, και ο θρήνος του, ο ύμνος και οι προτροπές του εκφράζουν τα βαθύτερα συναισθήματα των ανθρώπων.

Οι Παργινοί με σπαραγμό και θρήνους αντιδρούν στην επερχόμενη άλωση. Το βάρος της προδοσίας είναι αφόρητο, γιατί δεν τους δόθηκε η ευκαιρία να υπερασπιστούν την πόλη τους πολεμώντας. Αναπόσπαστα δεμένοι με τον τόπο τους, δεν αντέχουν στο γεγονός του εκπατρισμού. Δεμένοι με τη γη της πατρίδας τους, όπου βρίσκονται θαμμένα τα οστά των προγόνων τους, συγκλονίζονται στη σκέψη ότι αυτή η γη σε λίγο θα είναι κτήμα των κατακτητών. Ο πόνος τούς κόβει την ανάσα και η μόνη φωνή που ακούνε είναι της συνείδησής τους, που τους καλεί να προστατεύσουν από τη μανία των εχθρών τα ιερά κόκαλα των προγόνων τους, οι οποίοι πολέμησαν για την προάσπιση της ελευθερίας της πατρίδας τους.

3.5. Ιδέες, συναισθήματα

Οι Παργινοί στήριξαν τις ελπίδες τους στους Άγγλους, πιστεύοντας ότι θα τους προστατεύσουν από τον τουρκικό επεκτατισμό. Ωστόσο οι ελπίδες τους διαψεύστηκαν, όταν διαπίστωσαν ότι οι Άγγλοι τούς πούλησαν στους Τούρκους. Η προδοσία προκάλεσε οργή, θλίψη και πόνο. Η δύναμη του χρήματος και του συμφέροντος αποδείχθηκε ανώτερη από τη δύναμη της αλληλεγγύης, της δικαιοσύνης και του δικαιώματος της ελευθερίας. Η αγάπη των Παργινών για την πατρίδα τους και ο

σεβασμός στους προγόνους τους τούς επιφορτίζει με το χρέος να προστατεύσουν από τη βεβήλωση τα οστά τους.

Ο αναγνώστης νιώθει τη οδύνη τους, αλλά και την περηφάνια της αδούλωτης ψυχής τους. Η ένταση των συναισθημάτων τους μας μεταδίδει τον πόνο των τραγικών στιγμών που περνάνε με την καύση των νεκρών τους και τον εκπατρισμό. Η στέρηση της ελευθερίας, της πατρικής γης και ο δρόμος της προσφυγιάς που επιλέγουν να ακολουθήσουν δημιουργούν μια τραγική ατμόσφαιρα θανάτου. Βλέπουμε τους λεβέντες και τις αντρειωμένες γυναίκες έρμια μιας άδικης μοίρας. Και το χειρότερο είναι ότι δεν τους δόθηκε καν η ευκαιρία να πολεμήσουν για τη σωτηρία του τόπου τους. Κορύφωση των τραγικών στιγμών αποτελεί η προτροπή του πουλιού να ξεθάψουν τους νεκρούς γονείς τους.

4 Απαντήσεις στις εργασίες του σχολικού βιβλίου

1. Ποια τυπικά μοτίβα του δημοτικού τραγουδιού διακρίνετε σε αυτό το ποίημα;

Το μοτίβο των τριών πουλιών είναι χαρακτηριστικό της δημοτικής ποίησης. Χαρακτηριστική είναι η υπεροχή του ενός πουλιού από τα τρία, το οποίο αναλαμβάνει την εξύμνηση ηρωικών πράξεων και το θρήνο για καταστροφές. Επίσης, διακρίνουμε το μοτίβο της σύζευξης χριστιανικών και μαγικών-παγανιστικών στοιχείων.

2. Εντοπίστε τα σημεία εκείνα που δηλώνουν την ανδρεία των Παργινών. Τι παρατηρείτε σχετικά με το ήθος των γυναικών και των αντρών;

Το πουλί από τον πέμπτο μέχρι το δέκατο στίχο υμνεί την ανδρεία των Παργινών. Με τον πέμπτο στίχο αποκαλύπτει πώς η Πάργα έπεσε στα χέρια των Τούρκων. Η άλωση της πόλης έγινε με προδοσία. Στη συνέχεια αφηγείται την ιστορία του παρελθόντος τονίζοντας την ανδρεία αντρών και γυναικών. Τα πάνοπλα στρατεύματα του Βεζίρη (Αλή πασάς) πολιορκήσαν την πόλη, αλλά δεν κατόρθωσαν να την αλώσουν. Οι Τούρκοι, μόλις άκουγαν το τουφέκι των Παργινών, το έβαζαν στα πόδια σαν λαγοί και οι Τουρκαλβανοί αρνούνταν να πολεμήσουν τους Παργινούς («Βεζίρης δε σ' ενίκησε με τα πολλά τ' ασκέρια. / Έφευγαν Τούρκοι σα λαγοί το παργινό τουφέκι, / κι οι Λιάπηδες δεν ήθελαν να 'ρτουν να πολεμήσουν»).

Οι άντρες στην αναμέτρησή τους με τον εχθρό αποδείχθηκαν άτρωτοι, γενναία παλικάρια έτοιμα να θυσιάσουν τη ζωή τους για τη σωτηρία του τόπου τους. Η υπεροχή των Τούρκων σε ένοπλους στρατιώτες δε στάθηκε ικανή να καταστείλει το υψηλό φρόνημα των Παργινών και να υποτάξει την αδούλωτη ψυχή τους. Αλλά και οι γυναίκες στάθηκαν στο ύψος των περιστάσεων. Αντιμέτωπισαν σαν άντρες τους εχθρούς, αφηρώντας τη ζωή τους. Με το δέκατο στίχο («πότρωγαν βόλια για ψωμί, μπαρούτι για προσφάρι») αποτυπώνεται η δύναμη της ψυχής τους. Αν και δεν

είχαν τα μέσα να συντηρηθούν, αντλούσαν δύναμη από την πίστη τους στην ελευθερία και τη βαθιά τους επιθυμία να σώσουν τον τόπο τους από τους κατακτητές. Τους έφτανε λοιπόν που είχαν όπλα για να πολεμήσουν.

3. «Πάρτε... πατήσουν»: Ποια είναι η έγκλιση των ρημάτων αυτού του αποσπάσματος και ποια τα υποκείμενά τους; Ποιες είναι οι ενέργειες που πρέπει να γίνουν πριν από την παράδοση και τι σημαίνουν;

Τα ρήματα σε αυτή την ενότητα είναι σε προστακτική έγκλιση και υποκείμενα είναι οι μανάδες, οι παπάδες και οι λεβέντες. Η λαϊκή μούσα, εκφράζοντας τη λαϊκή θέληση, δίνει οδηγίες για τις ενέργειες που πρέπει να κάνουν οι Παργινοί πριν πατήσουν τον τόπο τους οι Τούρκοι: Οι μανάδες πρέπει να φροντίσουν να σωθούν τα παιδιά τους, οι παπάδες να κρύψουν τις εικόνες των Αγίων, οι λεβέντες να αφήσουν τα όπλα και να πιάσουν τα φτυάρια για να ξεθάψουν τα οστά των γονιών τους. Αυτή η τελευταία πράξη είναι η οδυνηρότερη, αλλά η ανάγκη να επιτελεστεί είναι επιτακτική, γιατί πρέπει να διαφυλάξουν από τη βεβήλωση τα οστά όσων πολέμησαν με αξιοπρέπεια, δύναμη ψυχής και περηφάνια για την πατρίδα τους.

4. Εκτός από τη λαϊκή μούσα και η λόγια ποίηση εμπνεύστηκε από την τύχη της Πάργας. Ένα από τα καλύτερα δείγματα της δεύτερης κατηγορίας είναι η ωδή «Εις Πάργαν» του Ανδρέα Κάλβου, που ανθολογείται επίσης στο βιβλίο σας. Τι διαφορετικό προσφέρει στον αναγνώστη η ποιητική κατάθεση του Κάλβου;

Η ωδή του Κάλβου «Εις Πάργαν» πρώτα απ' όλα διαφέρει από το δημοτικό τραγούδι ως προς τη γλώσσα και το ύφος. Η γλώσσα είναι αρχαιότροπη και το ύφος δραματικό, αλλά με στοιχεία λυρικά. Επίσης, η καλβική ποίηση διακρίνεται για τον υψηλό υμνητικό τόνο της και τα μοτίβα που αντλεί από την αρχαία ποιητική παράδοση.

Η γλώσσα του Κάλβου είναι η καθαρεύουσα με επιρροές από τη γλώσσα του Κοραή, ενώ δε λείπουν και τύποι της δημοτικής, χωρίς ωστόσο να μαρτυρούν προτίμηση στη γλώσσα του λαού και των δημοτικών τραγουδιών· όπως όμως φαίνεται, αποποιείται και τις ακραίες θέσεις των αρχαϊστών. Η επίταξη του επιθέτου είναι από τα κυριότερα χαρακτηριστικά της ιδιορρυθμίας της καλβικής γλώσσας, όπως και η χρήση του ρήματος και των παρομοιώσεων. Στο μετρικό σύστημα χρησιμοποιεί πεντάστιχες στροφές με τέσσερις επτασύλλαβους και έναν πεντασύλλαβο στίχο, καθώς και συχνούς διασχελισμούς. Η δομή των ωδών είναι αυστηρή (πρόλογος, ανάπτυξη του θέματος, συμπέρασμα) και στενά συνδεδεμένη με την επιδεικτική ρητορική τέχνη, που είχε στόχο της να παρουσιάζει με μεγαλοπρέπεια τα γεγονότα. Τα συστατικά εξάλλου της ωδής είναι ο ύμνος, ο μύθος και οι «γνώμες».

Το ποίημα του Κάλβου προσφέρει ψυχική ανάταση στον αναγνώστη. Προβάλλει

τις υψηλές αξίες της αρετής, του ήθους, της ευσπλαχνίας και της ελευθερίας, προβληματίζοντάς μας για τη σημασία τους στη ζωή μας. Επίσης, τονίζεται το υψηλό φρόνημα που απαιτείται για να αντεπεξέλθει ο άνθρωπος στις δυσκολίες της ζωής. Όπως το υψηλό αγωνιστικό φρόνημα των Παργινών, το οποίο τους έκανε να αρνηθούν τη σκλαβιά, επιλέγοντας το δρόμο της προσφυγιάς.

5 Διαθεματικές δραστηριότητες

«Τα' άσπρα πουλήσαν το Χριστό, τ' άσπρα πουλούν και σένα»: Πώς συνδέεται το ιστορικό γεγονός με τη χριστιανική παράδοση; Συζητήστε το θέμα της προδοσίας με κίνητρο την απόκτηση χρημάτων, αναφερόμενοι και σε ανάλογα παραδείγματα από το βιβλίο της Ιστορίας σας.

Βλέπε 3.3. Τεχνική του τραγουδιού και 3.5. Ιδέες και συναισθήματα.